

Samooceńa wiedzy studentów dotycząca transplantacji i zapotrzebowanie na działania promujące przeszczepianie narządów

Self-assessment of students' knowledge about organ transplants and the need for action promoting the same

EWA SMOLEŃ, KLAUDIA BUDZIŃSKA, MARTYNA ŚCIERANKA, ANNA MAZUR, DIANA LISOWSKA

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. J. Grodka w Sanoku

Wprowadzenie. Transplantacja jest uznaną na świecie metodą leczenia, która nie tylko pozwala na odzyskanie zdrowia, a często jest jedyną szansą na dalsze życie. W społeczeństwie powstaje jednak wiele negatywnych stereotypów związanych z przeszczepianiem narządów, które wynikają z niskiej wiedzy społeczeństwa dotyczącej transplantacji. Prowadzone badania na temat wiedzy społeczeństwa dotyczącej przeszczepiania narządów, pozwalają na jej ocenę i podjęcie działań promujących. Wiadomym jest, że im większa wiedza, tym lepsza aprobata dla istoty transplantacji.

Cel. Samooceńa wiedzy na temat transplantacji oraz określenie zapotrzebowania na działania promujące transplantację u studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. J. Grodka w Sanoku.

Materiały i metody. Badaniem objęto 325 studentów w roku akademickim 2016/2017. W gromadzeniu materiału badawczego posłużono się metodą sondażu diagnostycznego i techniką ankiety. Zastosowano autorski kwestionariusz ankiety.

Wyniki. Blisko połowa studentów oceniła na średnim poziomie swoją wiedzę na temat transplantacji. Wyższą samooceńę deklarowały kobiety i respondenci znający osoby po przeszczepie. Większość badanych wskazała zapotrzebowanie na wiedzę w zakresie transplantacji. Głównymi źródłami wiedzy dla studentów na temat transplantacji były Internet i uczelnia. Działania popularyzujące ideę transplantacji w opinii badanych dotyczyły zwiększenia zaufania potencjalnych dawców do środowiska medycznego.

Wnioski. Samooceńa na temat transplantacji studentów była na średnim poziomie. Czynniki różnicującymi wiedzę studentów na temat transplantacji były: płeć i wiek oraz kierunek studiów. Temat transplantacji wydaje się być interesujący dla studentów, gdyż zdecydowana większość wyraziła potrzebę zwiększenia wiedzy w tym zakresie. Wiedzę na temat transplantacji zwiększyć mogą spotkania z profesjonalistami oraz dawcami i biorcami narządów, a także zajęcia w toku kształcenia w szkole wyższej.

Słowa kluczowe: samooceńa, wiedza, przeszczepianie narządów, studenci

Introduction. Organ transplantation is a world-renowned method of treatment that not only enables a return to good health, but is often the only chance for a patient's survival. However, society holds many negative stereotypes concerning organ transplants, which result from poor public knowledge concerning this issue. Research conducted on the public's knowledge regarding organ transplantation enables assessment of this question and the undertaking of promotional activities. It is well known that the more the public knows about this subject, the greater is its approval of organ transplantation.

Aim. Self-assessment among students of the J. Grodek State Vocational High School in Sanok concerning their knowledge about organ transplants and the need for activities promoting the same.

Materials & methods. The study involved 325 students during the 2016/2017 academic year. The method used to collect the research material was a diagnostic survey and a specially designed questionnaire.

Results. Nearly half of the students assessed their knowledge about organ transplants as average. Women and respondents who knew people who had benefited from organ transplants declared a higher self-assessment. Most of the respondents indicated the need for more knowledge on the subject. The main sources of knowledge for students on the subject of organ transplants were the Internet and their universities. In the opinion of the respondents, actions promoting the idea of organ transplants involved increasing the confidence of potential donors in the medical profession.

Conclusion. The students' self-assessment concerning their knowledge about organ transplants was at an average level. The factors affecting students' knowledge on this subject were: sex and age, as well as the respondent's field of study. The subject of organ transplants seems to interest students, since the vast majority expressed the need to increase their knowledge in this field. This knowledge may be increased by meetings with professionals as well as organ donors and recipients, along with classes in the course of higher education.

Key words: self-assessment, knowledge, organ transplantation, students

Wprowadzenie

Transplantacja, to skuteczna operacyjna metoda leczenia chorób przewlekłych. Stanowi przedmiot zainteresowań transplantologii, szybko i intensywnie rozwijającej się w ostatnim okresie dziedziny medycyny [1, 2]. Zawiera w sobie ogromny potencjał, jakim jest ratowanie życia drugiego człowieka [3]. Wyróżnia się dwa rodzaje transplantacji ze względu na witalność dawcy: 1. *ex mortuo* – przeszczepy ze zwłok ludzkich oraz 2. *ex vivo* – przeszczepy od żywego człowieka [2, 4]. Przeszczepianie narządów, to obecnie nie tylko trudny z punktu widzenia medycznego proces ratowania życia ludzkiego [5]. Zgoda na dawstwo narządów ma związek z wiedzą społeczeństwa na temat przeszczepiania. Od lat prowadzone są badania na temat wiedzy i opinii w stosunku do przeszczepiania narządów [6-9]. Od 1994 r. prowadzi je Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS). Wynika z nich, że większość respondentów popiera przeszczepianie narządów i jest gotowych na oddanie własnych narządów po swojej śmierci. Jednak pomimo społecznej aprobaty widoczne są braki w wiedzy dotyczące różnych aspektów transplantacji [10]. A wiadomym jest jednak, że im większa wiedza, tym lepsza aprobatą dla istoty przeszczepów [11].

W Polsce w 2012 r. wprowadzono Narodowy Program Rozwoju Medycyny Transplantacyjnej na lata 2011-2020. Zwrócono w nim uwagę, oprócz zwiększania dostępności tej metody leczenia, także na szkolenia kadry medycznej oraz na rozszerzenie wiedzy społeczeństwa na temat transplantacji. Służyć temu mają spotkania edukacyjne na różnych szczeblach kształcenia. W propagowanie idei transplantacji powinny włączyć się organizacje międzyrządowe i organizowane kampanie społeczne [12]. Informacje pojawiające się w środkach społecznego przekazu mogą motywować lub zniechęcać odbiorców do dawstwa narządów. Związane jest to z faktem, że w transplantologii pojawia się wiele problemów etycznych, społecznych i prawnych, które nie zawsze są racjonalnie przedstawiane [12-13]. Negatywny wpływ na ideę transplantologii ma nagłaśnianie skandali i sensacji dotyczących transplantologii w mediach [11].

Ograniczenia wynikające z dawstwa narządów i zbyt mała liczba dawców wynika często z niewiedzy na ten temat [14]. Wiedzę społeczeństwa warunkuje wiele czynników, takich jak: przekaz medialny, rozmowy w gronie rodziny, edukacja szkolna, wychowanie, programy edukacyjne oraz przekonania religijne [11]. Do innych czynników zalicza się socjodemograficzne: wykształcenie, wiek, płeć [15]. Dla większego rozwinięcia się tej dziedziny nauki potrzeba większej wiedzy na temat transplantacji narządów, wyrażenia zgody na dawstwo oraz pobranie narządów do

przeszczepu od osób najbliższych. Dlatego Komisja Europejska monitoruje i współfinansuje projekty, które przyczyniają się do zwiększenia skuteczności transplantacji oraz ulepszenia systemów związanych z przeszczepami. Wspiera także projekty promujące ideę transplantacji zwiększające wiedzę społeczeństwa na temat dawstwa narządów [16]. Wielu autorów prowadzących badania na temat transplantacji podkreśla potrzebę poszerzania badań dotyczących wiedzy związanej z przeszczepianiem narządów. Wskazują także na konieczność zwiększonej popularyzacji idei transplantacji [15].

Cel

Samoocena wiedzy na temat transplantacji oraz określenie zapotrzebowania na działania promujące transplantację u studentów Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. J. Grodka w Sanoku. W celu głębszego przedstawienia zagadnienia sformułowano również cele dodatkowe: 1. określenie czynników różnicujących samoocenę wiedzy studentów na temat transplantacji; 2. poznanie źródeł wiedzy studentów na temat transplantacji i czynników ją różnicujących; 3. określenie działań propagujących ideę przeszczepiania narządów w opinii studentów w środowisku akademickim.

Materiały i metody

Badania przeprowadzono w grupie 325 osób studiujących w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej im. Jana Grodka w Sanoku, w roku akademickim 2016/2017, w semestrze letnim. W badaniach posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, techniką ankiety i autorskim kwestionariuszem ankiety. Kwestionariusze ankiet zbierane były osobiście przez zespół prowadzący badania z zachowaniem anonimowości. Narzędzie badawcze składało się z 41 pytań. Wyróżniono w nim trzy części, z czego pierwsza dotyczyła stanu socjodemograficznego badanych. W drugiej zawarto pytania dotyczące wiedzy na temat transplantacji, natomiast w trzeciej postaw studentów wobec dawstwa narządów. Z powodu obszerności uzyskanych danych w pracy zamieszczono wyniki dotyczące samooceny wiedzy studentów dotyczącej transplantacji i zapotrzebowania na działania promujące ideę transplantacji. W analizie statystycznej przyjęto poziom istotności $p=0,05$. Zastosowano testy: V Kramera, Tau-c Kendalla, Phi oraz chi-kwadrat. Dobór respondentów był celowy. W badaniach stosowano zasady Deklaracji Helsińskiej. Ankietowani studenci zostali poinformowani o możliwości rezygnacji z udziału w badaniach, dobrowolności udziału, anonimowości i zasadach wypełniania kwestionariusza ankiety.

Wyniki

Większość respondentów stanowiły kobiety (75,4%). Najwięcej osób było w wieku 18-24 lat (62,5%), co czwarty liczył powyżej 30 lat (22,1%), a 15,4% było w wieku 25-30 lat. Prawie 2/3 ankietowanych mieszkało na wsi (65,2%). Na kierunkach niemedycznych studiowało 34,8% ankietowanych; 47,1% było studentami pielęgniarstwa, a 18,1% ratownictwa medycznego. Co piąty ankietowany (20,6%) znał osobę po przeszczepie.

Niemal połowa badanych (48,3%) swoją wiedzę na temat transplantacji oceniła co najmniej dobrze. Zbliżony odsetek (43,7%) nie potrafił ocenić swojej wiedzy w tym zakresie. Niską wiedzę dotyczącą przeszczepiania narządów wykazało 8,0% badanych. Kobiety (49,0%) częściej niż mężczyźni (38,8%) oceniały swoją wiedzę jako dobrą, natomiast 2-krotnie większy odsetek mężczyzn (13,8%) niż kobiet (6,1%) wskazał u siebie na złą lub bardzo złą wiedzę ($p=0,02$). Częściej trudności w określeniu wiedzy na temat transplantacji deklarowali mieszkańcy wsi (47,6%) aniżeli miasta (36,3%). Mieszkańcy miasta (15,1%) zdecydowanie częściej niż mieszkańcy wsi (4,2%) źle oceniali swoją wiedzę dotyczącą dawstwa narządów ($p=0,005$). Prawie 2/3 ankietowanych studentów pielęgniarstwa (59,5%) wskazywało na dobrą i bardzo dobrą wiedzę w zakresie transplantacji, podczas gdy taką wiedzę deklarował niespełna co drugi student ratownictwa medycznego (42,4%) i zaledwie co trzeci (36,3%) student kierunku niemedycznego ($p=0,004$) (tab. I). Oceny wiedzy dotyczącej transplantacji w opinii badanych nie różnicowały: wiek ($p=0,10$), profil studiów ($p=0,08$) oraz znajomość osoby po przeszczepie ($p=0,06$).

Prawie 2/3 ankietowanych (65,8%) zdecydowanie twierdziło, że istnieje potrzeba rozpowszechniania wiedzy na temat transplantacji. Zdania na ten temat nie miało 7,1% ankietowanych. Niemal wszystkie ankietowane kobiety (93,4%) wskazywały na konieczność rozpowszechniania takiej wiedzy w społeczeństwie, podczas gdy u mężczyzn nieznacznie mniej

(83,3%) postrzegało taką potrzebę. Brak zdania w tej kwestii wskazywali 2-krotnie częściej mężczyźni niż kobiety ($p=0,001$). Wraz z wiekiem wzrastał odsetek osób wskazujących na potrzeby informowania społeczeństwa w zakresie transplantacji ($p=0,01$). Zdecydowanie największe zapotrzebowanie na rozpowszechnianie wiedzy dotyczącej transplantacji wskazywali studenci kierunku pielęgniarstwo (96,1%) w porównaniu do pozostałych kierunków, gdzie co 10 ankietowany nie miał zdania w tym temacie, jak również było więcej osób, które uważały, że nie ma potrzeby prowadzić akcji informacyjnych w społeczeństwie ($p=0,001$). Jedynie tylko 1 mężczyzna w wieku 18-24 lata, studiujący na kierunku niemedycznym była zdania, że nie należy poruszać takich tematów (tab. II). Profil studiów ($p=0,06$), miejsce zamieszkania ($p=0,57$), znajomość osoby po przeszczepie ($p=0,56$) nie różnicowały deklarowanego zapotrzebowania studentów na rozpowszechnianie wiedzy wśród społeczeństwa na temat transplantacji.

Zdecydowane zapotrzebowanie na wiedzę z zakresu transplantacji wskazało 19,7% studentów; niemal połowa badanych (47,3%) deklarowała potrzebę uzyskania wiedzy na temat przeszczepiania narządów; blisko co piąty badany (19,7%) nie miał zdania w tym zakresie. Brak potrzeby pozyskania informacji na temat transplantacji deklarowało 12,7% studentów, a zdecydowane nie wyraziło 0,6% studentów. Zapotrzebowania na informacje z zakresu transplantacji nie różnicowały: płeć ($p=0,54$), wiek ($p=0,15$), miejsce zamieszkania ($p=0,44$), profil studiów ($p=0,21$), kierunek studiów ($p=0,39$) oraz znajomość osoby po przeszczepie ($p=0,16$).

Ankietowani deklarowali uzyskiwanie wiedzy dotyczącej transplantacji najczęściej z Internetu (36,0%), z zajęć na uczelni (33,5%) oraz programów telewizyjnych (31,7%). Co piąty respondent (22,2%) wskazał jako źródło informacji wiedzę zdobytą w szkole gimnazjalnej, ponadgimnazjalnej; rzadziej ankietowani wskazywali audycje radiowe (8,6%) czy wiedzę zdobytą podczas konferencji naukowo-szkoleniowych

Tabela 1. Samoocena wiedzy dotyczącej transplantacji w opinii studentów a zmienne socjodemograficzne
Table 1. Self-assessment of students' knowledge about organ transplants and socio-demographic variables

Zmienne /Variable		Samoocena /Self-assessment		Bardzo dobra /Very good		Dobra /Good		Nie mam zdania /I have no opinion		Zła /Poor		Bardzo zła /Very poor	
		N	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Ogółem /Total		325	6	1,8	151	46,5	142	43,7	23	7,1	3	0,9	
płeć /sex	kobieta /woman	245	4	1,6	120	49,0	106	43,3	15	6,1			
	mężczyzna /man	80	2	2,5	31	38,8	36	45,0	8	10,0	3	3,8	
miejsce zamieszkania /place of residence	miasto /city	113	2	1,8	53	46,9	41	36,3	14	12,4	3	2,7	
	wieś /village	212	4	1,9	98	46,2	101	47,6	9	4,2			
kierunek studiów /field of study	pielęgniarstwo /nursing	153	3	2,0	88	57,5	58	37,9	4	2,6			
	ratownictwo medyczne /emergency medical services	59	2	3,4	23	39,0	26	44,1	7	11,9	1	1,7	
	pozostałe /others	113	1	0,9	40	35,4	58	51,3	12	10,6	2	1,8	

(5,8%). Najbardziej ankietyowani wiedzę z zakresu transplantacji uzyskiwali w pracy (1,8%), od znajomych (0,3%) lub z wszystkich wymienionych (0,6%), a także z innych źródeł (2,2%). Większości źródeł pozyskiwania wiedzy na temat transplantacji nie różnicowała płeć badanych ($p>0,05$). Wiedzę na temat dawstwa otrzymaną w czasie nauki w szkole gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej częściej wskazywały kobiety (20,7 vs. 13,5%) niż mężczyźni ($p=0,03$). Wiedzę zdobytą w czasie udziału w konferencjach naukowo-szkoleniowych 2-krotnie częściej deklarowali mężczyźni (11,5 vs. 4,7%) niż kobiety ($p=0,007$).

Wiek ankietyowanych zdecydowanie różnicował źródła pozyskiwanej wiedzy o transplantacjach. Najmłodsi ankietyowani (18-24 lata) istotnie częściej wskazywali na wiedzę zdobytą w czasie nauki w szkole gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej (29,6%; $p<0,001$), rzadziej na programy radiowe (4,9%; $p=0,009$); żadna z tych osób nie wskazała na wiedzę zdobytą w czasie pracy zawodowej. Najstarsi ankietyowani (>30 lat) wskazywali głównie na programy telewizyjne (51,4%; $p<0,001$), a w dalszej kolejności na audycje radiowe (13,9%). Ankietyowani w wieku 25-30 lat wskazywali głównie na programy telewizyjne (24,0%), audycje radiowe (16%), a w dalszej kolejności na wiedzę zdobytą w czasie nauki w szkole gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej (10,0%). Znaczenia pozostałych źródeł wiedzy na temat transplantacji nie różnicował wiek badanych ($p>0,05$).

Studenci kierunków medycznych niż niemedycznych częściej deklarowali zdobywanie wiedzy na temat przeszczepiania narządów z takich źródeł, jak: zajęcia na uczelni (47,6 vs. 7,1%; $p<0,001$), udział w konferencjach naukowo-szkoleniowych (8,0 vs. 1,8%; $p<0,02$). Z kolei takie źródła wiedzy, jak programy telewizyjne (44,2 vs. 25,0%; $p<0,001$), Internet (44,2 vs. 31,6%; $p=0,02$), audycje radiowe (15,0 vs. 5,2%; $p=0,003$) czy inne (5,6 vs. 0,5%; $p=0,04$) częściej wskazywali studenci kierunków niemedycznych niż medycznych. Pozostałych źródeł

wiedzy nie różnicowały: profil studiów ($p>0,05$), miejsce zamieszkania ($p>0,05$) i znajomość osoby po przeszczepie ($p>0,05$).

Zajęcia na uczelni jako źródło wiedzy na temat transplantacji były częściej wskazywane przez studentów pielęgniarstwa (49,0%) i ratownictwa medycznego (44,1%) niż na pozostałych kierunkach studiów (7,1%; $p<0,001$). Wiedzę zdobytą w czasie udziału w konferencjach naukowo-szkoleniowych najczęściej podawali studenci ratownictwa medycznego (13,6%), a zdecydowanie rzadziej z pielęgniarstwa (5,9%) czy pozostałych kierunków (1,8%; $p=0,007$).

Programy telewizyjne były głównym źródłem wiedzy dla prawie co drugiego studenta kierunku niemedycznego (44,2%), dla co trzeciego z ratownictwa medycznego (35,6%) i zaledwie co piątego z pielęgniarstwa (20,9%; $p<0,001$). Znacznie rzadziej ankietyowani postrzegali programy radiowe jako źródło wiedzy na temat przeszczepów (odpowiednio: 15,0 vs. 11,9 vs. 2,6%; $p=0,001$). Uzyskiwanie wiedzy podczas nauki w szkole gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej, z Internetu, w pracy, od znajomych, z różnych czy wszystkich źródeł jednocześnie, nie różnicował istotnie kierunek studiów ($p<0,05$).

Zdaniem badanych na zdecydowaną konieczność prowadzenia zajęć dotyczących transplantacji na uczelni wskazywało 32,9% ankietyowanych, natomiast blisko połowa (46,2%) udzieliła odpowiedzi potwierdzającej takie działania. Zdania w tej kwestii nie miało 17,5% ogółu badanych. Znikomy odsetek (3,4%) studentów nie wyraził aprobaty dla zajęć promujących przeszczepianie narządów. Zdecydowanie większy odsetek kobiet niż mężczyzn (82,9 vs. 67,5%) wyrażał opinię popierającą prowadzenie zajęć na uczelni dotyczących transplantacji. Mężczyźni zdecydowanie częściej niż kobiety (8,8 vs. 1,6%) byli przeciwnikami takich zajęć ($p=0,001$). Studenci pielęgniarstwa częściej niż kierunków niemedycznych czy ratownictwa medycznego wskazywali na potrzebę edukacji na uczelni w tym zakresie (odpowiednio: 85,0 vs. 75,2).

Tabela II. Potrzeba rozpowszechniania wiedzy na temat transplantacji w opinii studentów a zmienne socjodemograficzne
Table II. Student's opinions concerning the need to disseminate knowledge about organ transplantation and socio-demographic variables

Zmienne /Variable	N	Zdecydowanie tak /Most definitely		Raczej tak /Rather		Nie mam zdania /I have no opinion		Raczej nie /Rather not		Zdecydowanie nie /Definitely not		
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Ogółem /Total	325	214	65,8	82	25,2	23	7,1	5	1,5	1	0,3	
płeć /sex	kobieta /woman	245	175	71,4	54	22,0	14	5,7	2	0,8		
	mężczyzna /man	80	39	48,8	28	35,0	9	11,3	3	3,8	1	1,3
wiek (w latach) /age (in years)	18-24	203	127	62,2	54	26,6	18	8,9	3	1,5	1	0,5
	25-30	50	28	56,0	18	36,0	4	8,0				
	>30	72	59	81,9	10	13,9	1	1,4	2	2,8		
kierunek studiów /field of study	pielęgniarstwo /nursing	153	119	77,8	28	18,3	4	2,6	2	1,3		
	ratownictwo medyczne /emergency medical services	59	29	49,2	22	37,3	6	10,2	2	3,4		
	pozostałe /others	113	66	58,4	32	28,3	13	11,5	1	0,9	1	0,9

W tej grupie było też najmniej osób (odpowiednio: 14,4 vs. 20,4 vs. 20,3%; $p=0,05$), które nie miały zdania w tej kwestii (tab. III).

Do działań, które pozytywnie wpływają na popularność transplantacji respondenci w głównej mierze zaliczyli działania mające na celu zwiększenie zaufania potencjalnych dawców do środowiska medycznego (47,7%). Wśród innych działań deklarowali zachęcanie mediów oraz środowiska artystycznego do promowania transplantacji (30,2%) oraz zapewnienie w każdym szpitalu obecności koordynatora zajmującego się kwalifikacją i promocją transplantacji (29,2%). Blisko co piąty badany (18,2%) wskazał na zwiększenie zaangażowania kościoła katolickiego w promowanie transplantacji. Najmniej badanych wyraziło opinię, że do działań pozytywnie wpływających na popularność transplantacji zalicza się pobranie narządów przez lekarzy bez pytania rodziny o zgodę po śmierci bliskiej osoby (7,4%), wprowadzenie możliwości odpłatnego dawstwa narządów (4,0%) oraz inne, nie precyzując ich (0,6%). Analizując działania promujące znaczenie transplantacji nie wykazano w większości zależności w odniesieniu do płci badanych ($p>0,05$), za wyjątkiem pobrania narządów przez lekarzy bez pytania rodziny o zgodę po śmierci bliskiej osoby ($p=0,03$) – 2-krotnie częściej wskazywanego przez mężczyzn (11,7%) niż kobiety (5,6%). Wraz z wiekiem badanych zwiększał się odsetek studentów z 21,9% (18-24 lat) i 34,6% (25-30 lat) do 42,1% powyżej 30 lat, deklarujących zapewnienie w każdym szpitalu obecności koordynatora zajmującego się kwalifikacją i promocją transplantacji ($p<0,001$). Pobranie narządów przez lekarzy bez pytania rodziny o zgodę po śmierci bliskiej osoby wskazywali tylko badani w wieku 18-24 lata (11,4%) – $p<0,001$. Pozostałe działania wpływające na popularność transplantacji nie różnicował wiek badanych ($p>0,05$). Zachęcanie mediów, środowiska artystycznego do promowania przeszczepiania narządów częściej wskazywali studenci na kierunkach medycznych (34,9 vs. 24,1%) niż niemedyceńskich ($p=0,05$). Zwiększenie zaufania potencjalnych dawców do środowiska medycznego, to działania częściej deklarowane przez osoby na kierun-

kach niemedyceńskich (57,3 vs. 40,7%) niż medycznych ($p=0,001$). Pozostałych działań nie różnicował profil studiów ($p>0,05$). W opinii mieszkańców wsi 3-krotnie większe znaczenie dla popularyzowania transplantacji niż u mieszkańców miasta (9,4 vs. 3,5%) miało pobieranie narządów przez lekarzy bez pytania rodziny o zgodę po śmierci bliskiej osoby ($p=0,05$). Podobnie 2-krotnie częściej mieszkańcy wsi niż miasta (21,7 vs. 11,5%) wskazywali zwiększenie zaangażowania Kościoła Katolickiego w promowanie przeszczepiania narządów ($p=0,02$). Pozostałe działania promujące ideę transplantacji nie różnicowało miejsce zamieszkania badanych ($p>0,05$).

Na zwiększenie zaufania potencjalnych dawców do środowiska medycznego istotnie rzadziej ($p=0,004$) wskazywali studenci na kierunku ratownictwo medyczne (39,2%) i pielęgniarstwo (40,7%) w porównaniu do pozostałych kierunków (57,8%). Propozycja podejmowania innych działań nie wykazywała związku z kierunkiem studiów ($p>0,05$). Podobnie znajomość osoby po przeszczepie nie wpływała na żadne z działań promujących ideę transplantacji w opinii badanych ($p>0,05$).

Dyskusja

Transplantacja, to nadzieja dla tych, których życie jest zagrożone wskutek zwiększania się niewydolności narządów. Decyzja o gotowości donacji jest postawą altruistyczną, godną naśladowania. Oddanie swoich narządów potrzebującym jest wyjątkowym darem dla drugiego człowieka [4, 17]. Aby jednak zwiększała się liczba dawców, tym samym także szansa dla oczekujących na przeszczep na normalne życie, potrzebna jest odpowiednia wiedza społeczeństwa i świadomość dawców, którzy rozumieją ideę transplantacji, rozmawiają na ten temat z rodziną i są gotowi wypełnić oświadczenie woli [17].

Duży odsetek respondentów wskazuje na niedostateczną wiedzę społeczeństwa dotyczącą dawstwa narządów oraz nieznaną aktów prawnych (33,0%) [6]. Podobne wyniki uzyskali Humańska i Dudek [18] oraz Borkowska i Falkowska-Pijagin [19]. I właśnie brak wiedzy oraz niewielka świadomość

Tabela III. Prowadzenie zajęć i spotkań dotyczących transplantacji w opinii studentów a zmienne socjodemograficzne
Table III. Student's opinions concerning the need for classes and meetings about transplantation and socio-demographic variables

Zmienne /Variable	N	Zdecydowanie tak /Most definitely		Raczej tak /Rather		Nie mam zdania /I have no opinion		Raczej nie /Rather not		Zdecydowanie nie /Definitely not	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ogółem /Total	107	32,9	150	46,2	57	17,5	7	2,2	4	1,2	
płeć /sex											
kobieta /woman	245	85	34,7	118	48,2	38	15,5	4	1,6		
mężczyzna /man	80	22	27,5	32	40,0	19	23,8	3	3,8	4	5,0
kierunek studiów /field of study											
pielęgniarstwo /nursing	153	54	35,3	76	49,7	22	14,4	1	0,7		
ratownictwo medyczne /emergency medical services	59	19	32,2	23	39,0	12	20,3	2	3,4	3	5,1
pozostałe /others	113	34	30,1	51	45,1	23	20,4	4	3,5	1	0,9

społeczna w opinii 14% badanych są powodem sprzeciwu na pobranie narządów od bliskich zmarłych [20]. Z innych badań wynika, że wyższa wiedza z zakresu transplantologii przekłada się na pozytywne postawy wobec przeszczepiania narządów [21]. W badaniach własnych samoocenę wiedzy na temat transplantacji w stopniu dobrym wskazała blisko połowa studentów (46,5%). Nieznacznie mniej (43,7%) nie umiało dokonać oceny, a 8,0% studentów wyraziło opinię, że ich wiedza jest na złym oraz bardzo złym poziomie. W badaniach Borkowskiej i Falkowskiej-Pijagin [19] jedynie 34% respondentów oceniło swój poziom wiedzy jako dobry, a ponad połowa (52%) jako dostateczny, natomiast 13% jako niedostateczny. Większy odsetek respondentów wiedzę na temat transplantacji ocenił na poziomie dostatecznym w badaniach Ściśło i wsp. [22]. W badaniach Machnickiej i Tkaczyk [23] 52,5% badanych rodziców miało wysoki poziom wiedzy na temat przeszczepiania narządów. Wyższą samoocenę wiedzy na temat transplantacji w badaniach własnych wyraziły kobiety, mieszkańcy miasta i studenci znający osobę po przeszczepie. W badaniach Machnickiej i Tkaczyk [23] oraz Humańskiej i Dudek [18], także mieszkańcy miasta deklarowali większą wiedzę niż mieszkańcy wsi. Inni autorzy wykazali, że większą wiedzę posiadają osoby w wieku 31-40 lat (57,1%), z wykształceniem średnim (52,4%) oraz respondenci mający w rodzinie osoby z przewlekłymi chorobami, kwalifikującymi się do przeszczepu (39,7%) [23]. Z badań Uzdalewicz i Mess [15] wynika natomiast, że na wiedzę respondentów z zakresu transplantologii nie wpływają czynniki socjomedyczne (płeć, wiek) oraz kulturowe (wiara, religia). W badaniach własnych wyższą samoocenę wiedzy deklarowały kobiety, mieszkańcy miasta oraz studenci znający osobę po przeszczepie.

Niska samoocena wiedzy dotycząca transplantacji znalazła odzwierciedlenie w opinii badanych, którzy w większości (65,8%) wskazywali na potrzebę propagowania wiedzy z zakresu transplantacji. Tylko nieliczni badani (1,8%) deklarowali brak zapotrzebowania na rozpowszechnianie wiedzy w tym zakresie. Z badań Humańskiej i Dudek [18] oraz Machnickiej i Tkaczyk [23] wynika, że zdecydowana większość respondentów zauważyła, że propagowanie wiedzy na temat dawstwa narządów wpływa na zwiększenie liczby przeszczepów.

Głównymi źródłami wiedzy na temat transplantacji dla studentów w badaniach własnych były: Internet (36,0%), zajęcia na uczelni (33,5%) i programy telewizyjne (31,7%). Jedna piąta wskazała na zajęcia szkolne (22,2%). Rzadziej studenci deklarowali na uzyskanie informacji na temat dawstwa narządów na konferencjach naukowo-szkoleniowych (5,8%), w pracy (1,8%), od znajomych (0,3%) oraz z innych

materiałów źródłowych (2,2%). Opinia na temat źródła wiedzy była dość zróżnicowana wśród studentów Szczecina, gdzie 92% badanych na uczelni medycznej najczęściej wskazało na książki, natomiast na uniwersytecie i uczelni o profilu technicznym na programy telewizyjne [24]. Uczniowie liceum w badaniach Wolińskiej i wsp. [25], jako źródła wiedzy na temat przeszczepu wskazywali najczęściej Internet (62,2%) i również programy telewizyjne (48,3%). Warto także zauważyć, iż osoby już oczekujące na przeszczepienie nerki, częściej niż osoby zdrowe, wiedzę uzyskiwały ze środowisk medycznych od lekarzy (63,5%), innych pacjentów (49,6%) oraz pielęgniarek (43,2%) [26]. W grupie pielęgniarek studiujących głównym źródłem wiedzy na temat transplantacji była praca zawodowa (65%) oraz media publiczne (44%), natomiast w 38% podczas nauki na studiach [6]. Jak wynika z badań środowisko życia ma istotne znaczenie w zdobywaniu wiedzy na temat transplantacji.

W badaniach własnych zwiększone zapotrzebowanie na wiedzę dotyczącą przeszczepiania narządów deklarowało ponad 2/3 badanych studentów (67,0%), a 12,7% respondentów twierdziło, że takiej wiedzy nie potrzebują. Mieszkańcy Ostrołęki zauważyli potrzebę uświadamiania społeczeństwa w temacie transplantologii i wskazywali dawców, biorców, kadrę medyczną oraz media i przedstawicieli Kościoła, jako osoby i instytucje, które powinny się zaangażować w rozpowszechnianie wiedzy o przeszczepianiu narządów [19].

Studenci w badaniach własnych wskazali w większości (79,1%) na konieczność prowadzenia zajęć z zakresu transplantacji na uczelni. Blisko co piąta osoba (17,5%) nie miała zdania w tej kwestii, natomiast 3,4% nie dostrzegało takiej potrzeby. Konieczność poszerzenia programu studiów o zagadnienia z transplantologii wskazało 84% studentów kierunku pielęgniarstwo [6].

W opinii badanych studentów działania popularyzujące ideę transplantacji powinny obejmować w głównej mierze zwiększenie zaufania potencjalnych dawców do środowiska medycznego (47,7%). Dość często respondenci w badaniach własnych wskazywali na zachęcanie mediów oraz środowiska artystycznego do promowania transplantacji narządów (30,2%) oraz zapewnienie w każdym szpitalu obecności koordynatora zajmującego się kwalifikacją i promocją transplantacji (29,2%). Niemal co piąta osoba (18,2%) wskazała na potrzebę zaangażowania kościoła katolickiego w promowanie transplantologii. Najrzadziej studenci do działań promujących ideę transplantologii zaliczali pobranie narządów przez lekarzy bez pytania rodziny o zgodę po śmierci bliskiej osoby (7,4%) oraz wprowadzenie możliwości odpłatnego oddawania narządów (4,0%). Zdaniem respondentów w badaniach Mach-

nickiej i Tkaczyk [23], główne działania propagujące ideę transplantacji narządów, to podobnie jak w badaniach własnych, kampanie mające na celu zwiększenie zaufania potencjalnych dawców do środowiska medycznego (70,9%) oraz zachęcanie mediów oraz środowiska artystycznego do promowania transplantacji narządów (66,7%). Najczęściej podejmowane działania promujące transplantację były identyczne jak w badaniach własnych. Sami lekarze transplantolodzy w badaniach Kowal [27] wskazali na potrzebę organizowania szkoleń dla koordynatorów transplantacyjnych, dotyczących prowadzenia rozmów na temat pobrań narządów. Należy motywować także koordynatorów transplantacyjnych do podejmowania takich rozmów z dawcami i ich rodzinami, na temat korzyści wynikających z transplantacji. Ich zadaniem jest uświadamianie społeczeństwa na temat oddawania po swojej śmierci narządów do przeszczepów.

Piśmiennictwo / References

- Rowiński W. Bariery przeszczepiania narządów w Polsce i sposoby ich pokonania. *Med Prakt* 2009, 1: 156-157.
- Duda J. *Cywilnoprawna problematyka transplantacji medycznej*. Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- WHO. Human organ transplantation. <http://www.who.int/transplantation/organ/en/> (10.10.2017).
- Buczyński SM, Snopek P. Aspekty kryminologiczne nielegalnego obrotu narządami, tkankami oraz komórkami ludzkimi. *Hygeia Public Health* 2014, 49(2): 229-234.
- Jurek J, Chwał M, Janusz B, de Barbaro B. Pobranie narządów po śmierci: psychologiczna sytuacja rodziny, kontekst kulturowy, rola profesjonalistów. *Psychoterapia* 2011, 4(159): 51-64.
- Romanowska U, Lizak D, Jaśkiewicz J, Lipińska M. Dawstwo i transplantacja narządów w opinii studentów pielęgniarstwa studiów uzupełniających pomostowych. *Pielęg XXI w* 2012, 4(41): 123-128.
- Błądkowska E, Witczak W. Postawy mieszkańców województwa lubelskiego wobec transplantacji narządów. *Aspekty Zdr Chor* 2017, 2(2): 15-24.
- Milaniak I. Ocena wpływu wiedzy i postaw wobec przeszczepiania narządów na deklarację oddania narządów wśród różnych grup społecznych. *Probl Pielęg* 2015, 23(1): 40-45.
- Chmiel S. Społeczne i kulturowe bariery martwego dawstwa narządów w opinii koordynatorów transplantacyjnych. *Rozprawa doktorska*. UwB, Białystok 2014.
- Postawy wobec transplantacji narządów. *Komunikat z badań nr 119/2016*. CBOS, Warszawa 2016.
- Czerwiński J, Małkowski P. *Pielęgniarstwo transplantacyjne*. Ars Nowa, Warszawa 2014.
- Uchwała Nr 164/2010 Rady Ministrów z dnia 12 października 2010 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego na lata 2011-2020 pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Medycyny Transplantacyjnej”.
- Snopek P, Buczyński SM. Nielegalny handel narządami, tkankami, komórkami – analiza cywilnoprawna. *Hygeia Public Health* 2014, 49(2): 235-238.
- Olejniczak E, Kukiela B. Medialny obraz transplantacji ex mortuo a przepisy prawa. *AUL FL* 2012, 46: 86-102.
- Uzdalewicz Z, Mess E. Czynniki wpływające na stan wiedzy społeczeństwa na temat transplantacji narządów. *Probl Pielęg* 2016, 24 (3-4): 232-237.
- Przeszczepy, podnoszenie standardów, ratowanie życia. http://ec.europa.eu/chafea/documents/health/hp-infosheets/organ_transplantation_and_donation_informationsheet_pl.pdf (10.10.2017).
- Stec T. Donacja organów a logika daru. *Chrześcijańskie spojrzenie na problem transplantacji*. Tarnowskie Studia Teol 2016, 35(2): 125-140.
- Humańska M, Dudek KM. Analiza postaw młodzieży wobec transplantacji narządów. *Innowacje Pielęg Nauk Zdr* 2017, 1(2): 69-85.
- Borkowska B, Falkowska-Pijagin E. Zagadnienie transplantologii w społecznej świadomości mieszkańców Ostrołęki. *Zesz Nauk WSA w Łomży* 2009, 40(2): 5-20.
- Postawy wobec przeszczepiania narządów. *Komunikat z badań nr BS/105/2012*. CBOS, Warszawa 2012.
- Martínez JM, Martín A, López JS. La opinión pública española ante la donación y el trasplante de órganos. *Med Clin (Barc)* 1995, 105(11): 401-406.
- Ścisło L, Partyka E, Walewska E i wsp. Postawy i wiedza mieszkańców wsi i miast na temat transplantacji narządów. *Hygeia Public Health* 2013, 48(1): 40-45.
- Machnicka S, Tkaczyk M. Wpływ posiadania dziecka z przewlekłą chorobą nerek na postawę rodziców wobec przeszczepiania narządów. *Pediatr Med Rodz* 2012, 8(3): 222-228.
- Gorzkwicz B, Majewski W, Tracz E i wsp. Opinia na temat dawstwa narządów wśród studentów uczelni wyższych Szczecina. *Probl Pielęg* 2010, 18(2): 111-116.
- Wolińska W, Karpeta-Pawlak IE, Kotwas A i wsp. Wiedza na temat szpiku kostnego i jego transplantacji wśród młodzieży licealnej. *Pomeranian J Life Sci* 2017, 63(2): 65-67.
- Bojanowska M, Hreńczuk M, Sowińska R i wsp. Wiedza na temat przeszczepiania nerki u pacjentów oczekujących na transplantację. *Probl Pielęg* 2014, 22(4): 420-425.
- Kowal K. Bariery i ograniczenia rozwoju programu transplantacji kończyn górnych w Polsce – perspektywa lekarza i pacjenta. *Raport z badań*. *Hygeia Public Health* 2014, 49(3): 568-578.

Wnioski

- Samoocena na temat transplantacji studentów była na średnim poziomie; czynnikami różnicującymi wiedzę studentów były: płeć i wiek oraz kierunek studiów.
- Temat transplantacji wydaje się być interesujący dla studentów, gdyż zdecydowana większość wyraziła potrzebę zwiększenia wiedzy w tym zakresie.
- Wiedzę na temat transplantacji zwiększyć mogą spotkania z profesjonalistami oraz dawcami i biorcami narządów, a także zajęcia w toku kształcenia w szkole wyższej.

Źródło finansowania: Praca nie jest finansowana z żadnego źródła.

Konflikt interesów: Autorzy deklarują brak konfliktu interesów.